

V. RAISZ RÓZSA

**EGY SZÁLLÓIGE FORRÁSA ÉS JELENTÉSVÁLTOZÁSAI:
NEM BOLDOG A MAGYAR**

Márai Sándor Szindbád hazamegy című regényét olvasva tűnt fel szövegének két helyén is a *Nem boldog a magyar* mondat. Mivel a regény Krúdy Gyula személyét stílusának bravúros utánzásával, mondhatjuk: újraalkotásával jeleníti meg, feltételeztem, hogy a *Nem boldog a magyar* Krúdy-szövegben is előfordul. A feltevés igazolódott, így kezdtem érdeklődni a – most már szállóigeként ismert – mondás iránt, melyről kiderült, hogy az idők folyamán jelentéstartalma, hangulati és stilisztikai értéke, részben alakjai is időről időre változásokon ment át. Ezt kívánja a magyar irodalomból vett példákkal bemutatni az itt következő rövid írás.

A *magyar* népnév főnévi szófaji értékében több szállóigénkben is előfordul. (*Magyar és lengyel jó barát*: Tóth 1901/1994: 188. – *Tengerre, magyar!* – Tóth 1901/1994: 226.) Az utóbbi, mint köztudomású, Kossuth Lajos beszédéből való, ismertté váló felszólítás.

A magyar nyelv értelmező szótára (ÉrtSz.) negyedik kötetében a *magyar* címszó második jelentése a főnévi értékű <nép, nemzet>; s a nyelvi példák, amelyeket nagy költőinktől idéz a szótár, szintén szállóigeként élnek tudatunkban: *Ne bántsd a magyart!* (Zrínyi Miklós), *Isten áldd meg a magyart!* (Kölcsey Ferenc), *Talpra, magyar!* (Petőfi Sándor) stb. Emellett közmondásokat is ismerünk, amelyekben a *magyar* főnévi használatú, s a népünkhöz tartozó emberek őszinteségét, egyenességét, önérzetességét, bátorságát – máskor pedig naivságát, sértődékenységét emelik ki, olyan tulajdonságokat, amelyeket természetesen más népek is elmondhatnak magukról. Ilyenek: *A magyar a nyelve hegyén hordja a szívet* – *A magyar hamar aláír, lassan fizet* – *A magyarnak elég egy horkantás* (,hamar megsértődik') – *Keresztbe nézik a magyart* (, nem magát, hanem erősségét nézik') – *Könnyű a magyart lóra ültetni, nehéz leszállítani* (,könnyen felpaprikázódik, nehéz lecsillapítani') – *Maga kárán tanul a magyar* – *Nehezen felejt a magyar a bosszút* – *Nem kell a magyarnak a pardon* – *Okos a magyar a harc után* – *Rettegni, félni nem tud a magyar* – *Sírva vigad a magyar* stb. (Szemerkenyi 2009: 964–967).

A 19–20. század fordulóján mind a szépirodalomban, mind a publicisztikában megjelent a *Nem boldog a magyar* mondás. Tóth Béla Szájruul szájra (1901) című kötetéből, mely a magyar beszédben előforduló szállóigéket értelmezi, és vizsgálja eredetüket, megtudjuk, hogy a fent idézett mondat Tóth Kálmán Egy királyné című drámájából való. A tragédiát 1859-ben írta a szerzője, s annak harmadik felvonásában mondja II. István király János nádornak háromszor: *Igyunk, Nagyúr, nem boldog a magyar!* Mintegy azt sugallva, hogy azért igyunk, mert nem boldog a magyar.

Tóth Kálmán és Tóth Béla családnevének azonossága nem véletlen, nem is abból adódik, hogy a *Tóth* igen gyakori magyar családnév, hanem Tóth Kálmán, a dráma írója (1831–1881) édesapja volt Tóth Bélának (1857–1907), a Szájruul szájra című kötet írójának. Tóth Kálmán korának népszerű költője volt, némely verse megzenésítve nótaként ma is ismert (például *Felleg borul az erdőre*); politikai és élclapokat szerkesztett, vígjátékokat és tragédiákat írt (Nagy 1968: 95–97). Mikszáth Kálmán a Szegedi Napló 1881. évi 29. számában A szerelem költője címmel írt nekrológot Tóth Kálmán elhunytakor. Ez az írás Az én halottaim című kötetében is megjelent 1914-ben. Mikszáth személyes ismeretségben volt Tóth Kálmánnal, elismerő tartalmú nekrolókjában az 1850-es évek legtehetségebbjei körébe sorolja, Arany és Jókai után a nemzet legnépszerűbb költőjeként szól róla, bár helyesen ítéli meg, hogy „művei nem századokra kiható remek” (39.).

Tóth Béla újságíró, író volt. Sokszor publikált a Magyar Nyelvőrben is, Szarvas Gábor nyelvűvelő nézeteivel értett egyet. Az irodalomtörténet a színvonalas tárca megteremtőjeként értékeli (Mezei 1968: 396–397). Maradandónak a szólások, szállóigék, hagyományok, anekdoták gyűjtésével kapcsolatos tevékenysége bizonyult (Tóth 1901/1994; 1899–1904).

Tóth Kálmán Egy királyné című drámája a maga korában bizonyára sikeres volt, ezért terjedhetett el az idézett mondata szállóigeként, és pedig a címűl írt formánál teljesebb alakban, az *Igyunk, Nagyúr* felszólítással és megszólítással együtt. Nem ismerek sok adatot a 19. századi előfordulásaira, de gyakran elhangozhatott ez a mondás, mert Jókai Mórnak 1889-ben megjelent Utazás egy sírdomb körül című kötetében, Képek és fák fejezetében olvashatjuk: „A mult¹ évben igen jó szüretünk volt: pompás borom lett és sok. (Ezt nem azért mondom, mintha vásárt akarnék vele csapni, nem. Magam iszom meg a jó barátaimmal: ezután arra adom a fejem. »Igyunk Nagyúr! Nem boldog a magyar!« Ez ugyan nem igaz; mert a magyar relatíve más földlakókhöz mérten elég boldog; hanem azért igyunk: ez már igaz!»

Az idézet alapján valószínűsíthető, hogy a mondás elterjedt lehetett olyan szituációkban, amikor baráti társaságban ivásra szólítja fel az egyik fél a másikat, társát vagy társait, itt ugyanis a *nem boldog* elemnek nincs valódi, szó szerinti jelentéséből következő funkciója, sőt az író játékos megjegyzése szerint a magyar „relatív boldog”. A drámabeli jelentéshez viszonyítva tehát jelentésváltozáson ment át a mondás.

Mikszáthnak két regényében is hasonló szituációban fordul elő a szállóige. Az 1902-ben keletkezett regény, A sipsirica vacsorai jelenetében Wildungen báró társaságában hangzik el. „Wildungen úr egy tósztot is mondott Zsám új birtokosára, a budai gimnáziumra és annak egyik jelen lévő képviselőjére, kifejtve beszédében, hogy *a magyar nem boldog*, és hogy Tisza Kálmán nem igazi hazafi és nem igazi liberális ember.” (1960: 126).

1 Az idézetet az eredeti helyesírás szerint közlöm. R. R.

A másik Mikszáth-részlet A vén gazember (1903) című regényből való, Borly Laci párbajba keveredik; a párbaj okának magyarázata – bizonyára az író véleményét is híven tükrözve – ironikus, sőt elítélően gúnyos stílusban jelenik meg a szövegben.

„- Hogy van-e elegendő ok? – szisszent fel. Ítéld meg, kis hadnagy. Két gentleman ül egymás mellett egy nagyobb társaságban, koccintanak. Az egyik gentleman én vagyok, a másik ő. Egyszer csak megint nyújtja énfelém a poharat, és az enyémhez üti barátságosan. »Igyék, kapitány úr, *nem boldog a magyar*«; fölemelem a poharat, és így szólok: »Ej, mit, kapitány úr, legyünk per tu, kedves öregem.«” (1959: 108.)

Bár az *Igyék* (mint az eredeti *Igyunk* változata) és a megszólítás (a *nagyúr* helyét a *kapitány* úr tölti be) csak A vén gazemberből idézett részletben van meg, mégis hasonló a két részlet szituációja: ivásra való felszólítás részeként jelenik meg, mintegy hozzátoldásként. A sipsiricából idézett szövegrészben azonban kettős jelentése van, az ivásra való felhíváson kívül szó szerint is értendő, politikai megnyilatkozásként Tisza Kálmán negatív minősítéseként.

Megjegyzendő, hogy Mikszáth műveinek kritikai kiadásában nagy gondossággal és pozitivistá alaposággal készítették el a szerkesztők a jegyzetanyagot, benne a tárgyi magyarázatokat. Azonban az itt bemutatott helyek egyikén sem jelzik a mondat szállóige voltát, pedig a szövegből egyértelműen kiderül, hogy nem saját alkotású mondatként, hanem idézetként, szállóigeként él vele az író.

A fent idézett Mikszáth-szövegrészletekkel egy időben, 1902-ben írta Ady Endre az ellenzéki Nagyváradai Naplóban Szemere és kerülete című cikkét, majd 1903-ban a *Nem boldog a magyar* című írását. Ady 1900 januárjától 1903 októberéig volt a nagyváradai Szabadság, majd a radikális Nagyváradai Napló munkatársa. Földessy Gyula Ady minden titkai című kötetében (1962: 324–325) így foglalja össze a fiatal újságíró Nagyváradai Napló-beli tevékenységének lényegét: „minden politikai, társadalmi ügyet tollára vesz: a »szabadelvű« kormánypart habsburgiságát és a maga hasznát szem-előtt-tartó, mellveregető »hazafiságát«, a függetlenségi párt meddő, alacsony színvonalú közjogi harcait, a katolikus néppárt kulturális veszedelmét s általában az egész parlament európaiatlanságát, a »holtkéz«: az óriási főpapi birtokok heverő értékét, az idegen beházasodások vagy idegen származású indigenátust nyert főurak hitbizományait, a vármegyei nemesség időmegcsúfoló ázsiaiságát, a kivándorlásra kényszerült vagy idehaza pusztuló parasztságot, a zsidó- és nemzetiségi kérdést, a munkásság sorsát”.

Volt tehát a magyar közéletében számtalan jelenség, amely Ady felháborodását kiváltotta, és így újságírói tollára kívánczolt. E korszak jellemző darabja az 1902 januárjában a Nagyváradai Naplóban megjelent írása: Szemere és a kerülete. Szemere Miklós (1856–1919) politikus, író; 1901-től többször parlamenti képviselő volt, s a lóversenysport nagy támogatójaként is ismerték. A jelzett időben képviselőjelöltként lépett fel a tasnádi kerületben.

Ady e korszakbeli újságírói munkásságának jellemző darabja a Szemere és kerülete című írás, melyben a képviselő-választás tisztaságát kérdőjelezte meg.

A cikk szövegében több változatban is megjelenik a *Nem boldog a magyar* szállóige, mely Ady tudomása szerint Szemerétől származik, ő erjesztette el, ő a „hírhedt szárnyrabocsátója” (1964: 199).

Az írás ennek a megállapításával indul, majd egy „Kossuth-párti birtokos ember” korteseinek szájába adja: „*Nem boldog a magyar*” – így „konstatálták” a helyzetet „elégikusan” a vesztesre álló fél emberei; majd Szemere választási győzelmét követően megállapítja az író: „Lássá az egész világ, hogy *nem boldog a magyar*, s a »keresztény alapokra fektetés« és Szemere de genere Huba kell neki” (1964: 220).

Szemere ezúttal „petitionált honatya”; vagyis bírósági kifogást emeltek a választási eredménye ellen, viszont Szemere pártja új választást akar, hogy megmutassák: ismét Szemere győz. „*Hogy boldog legyen a magyar*” legyen még egy választás, „Választás a derék magyar polgároknak, s *boldog lesz a magyar*” (1964: 201).

Az erős gúnyt fokozza, hogy a szállóige többször, és változtatott alakokban és jelentésekben bukkan elő a szövegben. Ady prózai műveinek kritikai kiadása jegyzetanyagából megtudjuk, miért tulajdonították Szemere Miklósnak a szóban forgó szállóigét. 1897-ben a Nemzeti Kaszinó Széchenyi-ünnepélyén tartott ünnepi beszédét Szemere így fejezte be: „Az ő dicső emléke pedig felvirrad százados álma fölött. Erre ürítem a kupát és a jobb jövőre, mert *nem boldog a magyar.*” (1964: 426). Az ünnepi alkalom résztvevőinek tetszését nem nyerte meg a beszéd, a „többszörös milliomos és semmittevő szónok”, annak „értelmetlen pesszimizmusa” ellen felszólt Beöthy Ákos képviselő, s így végezte beszédét: „*Mégis boldog lesz a magyar*” (1964: 426), tehát itt is alaki és jelentésbeli variációkat találunk. A jegyzetek szerint „Szemere Miklós szállóigévé vált mondását” Ady más szövegeiben is sokszor használta, mindig gúnyosan. Erre példa a Nagyváradai Napló 1903 márciusában megjelent „*Nem boldog a magyar*” című cikke, melyben egy ismét Szemere Miklós személyéhez köthető, nemzeti létünk szempontjából nem elengedhetetlenül fontos ügyről szól: „*nem boldog a magyar*, míg meg nem alakítja az országos magyar ügetőverseny-egyletet”, jóllehet az országban szegénység van és forradalmi hangulat, de azért „*Nem boldog a magyar*”, mert ügetőverseny-egylet még nincs...

Krúdy Gyula azonban nem ilyen szigorúan ítélte meg Szemere Miklós személyét. Krúdy is úgy tudta, hogy a *Nem boldog a magyar* mondás Szemerének Széchenyi emlékére mondott pohárköszöntőjéből terjedt el, s ő Szemerét „a múlt s jelen legnagyobb parlamenti orátora” minősítéssel említette (1985: 461). Szemerét Krúdy több művében Alvinczy Eduárd néven nevezte, ez a neve A vörös postakocsi, a Valakit elvisz az ördög című regények „titokzatos szerencselovagjának” (1985: 461).

Krúdy személyesen is ismerte Szemere Miklóst, Pilisy Rózának, „Pest Rózájának”, a századforduló Budapestje félvilági és irodalmi élete jellegzetes alakjának Magyar utcai szalonjában találkoztak (Krúdy 2013: 10).

Márai Sándor Szindbád hazamegy című regényében Krúdy Gyula utolsó napját jeleníti meg, Krúdy iránti tisztelettől áthatva zseniális stílusutánzással

alkotja meg a regény szövegét. A stílusutánzás egyik apró jelensége, hogy a *Nem boldog a magyar* szállóigét két helyen is beépíti szövegébe, finom kettős jelentésben: egyrészt vendéglői étkezés körülményei között, szokásos frazémaként hangzik el (amint a Jókaitól és Mikszáthtól idézett szövegekben is olvasható), másrészt szó szerinti jelentését is felfedezzük. Ezt megerősíti a pincér rábólintása: „a borban élt a feledkezés és a biztatás szelleme. Szindbád tehát megitta a fél litert, jelt adott, hogy hozhatják az új eresztést, s mikor a második fél liter első poharát leküldte gégéjén, intett a tiszteletteljesen és áhítatosan a közelben ólálkodó borosnak, s ezt mondta csendesen, legyintve és elmosolyodva a bajusza alatt, mert eszébe jutott, hogy barátja és regényhőse, a bolond Felvéghy ezt szokta mondani az első pohár bornál, lakoma közben, melyet színésznők, álhírlapírók, nemes emberek és turfszakértők részére rendezett néha a pozsonyi »Fehér ló«-ban vagy a »Nemzeti Kaszinó« különtermében: – *nem boldog a magyar*. A boros helyeslően bólintott. *Nem, a magyar nem volt boldog*” (Márai 1992: 111).

(A *Felvéghy az Alvinczy* Márai által alkotott névváltozata lehet.)

Néhány bekezdéssel előbbi szövegrészben a szállóigére változott alakban ismerünk fel, a derűn átsugárzó szeretettel és átéléssel jeleníti meg Krúdy személységét, a felszín mögött mélységes komolyságát. „E szavak: »Citromos kolbász«, vagy »Disznótor« – mulhatatlanul felkeltettek a hajós lelkében bizonyos emlékeket és benyomásokat, melyek elterelték figyelmét a környező világról. Szindbád tudta, hogy *a magyar akkor volt utoljára igazán boldog*, mikor nemcsak divat és tréfás szokás szerint, hanem mélyen és becsületesen fontos volt minden igaz férfi számára, hogy a disznótor, melynek tetézett tálai elé leül, az élet profán ünnepeltjeinek egyike legyen: tehát nemcsak eledel és borkorcsolya, hanem valóságos ünnepség, melynek a citromos, fokhagymás, véres és májas kolbász, a cékla és a cikakáposzta alkatrésze csak; az igazi ünnep nem is az ételek ízében és illatában ölt testet, hanem a disznótor elé letelepedett magyar lelkében, mert a káposztával és hurkaneműekkel dagadozó tál felidézi a bőség és boldogság látomását, [...] szívében és modorában egyformán nyájas és szívéllyes Magyarország jelképét” (Márai 1992: 106).

Cs. Szabó László A csere című hosszabb satirikus elbeszélésének szereplői magyar emigránsok, a fikció szerint 1953-ban Nyugat-Európa nagyvárosaiban játszódnak az események. Minden szereplőjének kettős családneve van, ezek egyik eleme i képzős magyar vagy annak látszó név, a másik idegennek látszó: *Tömöri-Huber Antal*, *Lohinai-Lájtner*; érdekes az *Újlaki-Garák Zsiga* névkombináció, szellemes szójáték. A „családnév” Vörösmarty Szép Ilonka című elbeszélő költeményének két sorát juttatja az olvasó eszébe (*S felrobognak hadvész-ülte képpel/ Újlaki s a megbékült Garák*). Ebben a *Garák* szóalak – mint köztudomású – a *Gara* családnév többes számú alakja; Cs. Szabó ötletes névalkotásában szláv eredetű családnévnek látszik (*Gerák, Marják, Nemcsák, Szucsák* stb. „mintájára”).

Rátéve a szállóigénk előfordulására, ez az elbeszélést indító temetési jelenetben fordul elő. Tömöri-Huber Antal, volt országgyűlési képviselő, az elbeszélés jelenében a nyugati magyar emigráció tekintélyes tagja halottbúcsúztató beszédében – zavarában, felkészületlenül – mentő ötletként veszi elő a szállóigét:

„Az pedig teljesen kiment a fejből, hogy kit kell búcsúztatnia. [...] Magyar embert temetnek, gondolta Tömöri-Huber a háromszínű szalag láttára. Magyar halottat idegen földbe. Ez a gondolat megsúgta a mentő szót.

– *Nem boldog a magyar!* – kiáltotta felocsúdva, bal kezével rátámaszkodott a rejtélyes koporsóra, s jobbával olyan mozdulatot tett, mint Kossuth szobra Cegléden. [...]

– *Nem boldog a magyar*, bujdosó testvéreim! *Nem boldog* az árva nép, mely zivataros századokban Nyugat egyetlen védpajzsa volt, lovagiasan ontotta vérért gazdag, nagy és hálátlan népek nyugalmáért. [...] Szomorú a magyar sors, testvéreim. Ez a drága halott is, lángeszű honfitársunk, aki *a száműzetés keserű kenyerét* választotta, hogy maradéktalanul élhessen szárnyaló eszméinek...” (Cs. Szabó 1983: 195).

A száműzetés keserű kenyerét frázist – mint tudjuk – már Mikszáth is legsvihákbabb „hőse”, Katángy Menyhért szájába adja. (1958: 167)

A *Nem boldog a magyar* szállóige Cs. Szabó László elbeszélésében maróan gúnyossá, szarkasztikusá teszi a szöveget.

A *Nem boldog a magyar* szállóigét a közelmúlt írói is ismerték és használták. Szántó Piroska Akt című, visszaemlékezéseket tartalmazó kötetében olvassuk (1994: 166): „Pista megérkezik az Írószövetségből, csak annyit mond, hogy »*nem boldog a magyar*«” Szántó Piroska férje, Vas István nyilatkozott így az 1956-os események idején. Ebben a megnyilatkozásban nyoma sincs tréfának, humornak; mélységesen komoly az író kijelentése, a nemzet sorsa iránti aggodalom csendül ki belőle.

A bemutatott és vizsgált szállóige Tóth Béla Szájruul szájra című kötetében (1901/1994) teljesebb (*Igyunk, nagyúr, nem boldog a magyar*), Kristó Nagy István Bölcsességek könyve című gyűjteményében rövidebb (*Nem boldog a magyar*) alakjában fordul elő. Természetes, hogy a szépirodalmi és publicisztikai szövegekben alkalmi változatokban is olvasható, mint ahogy más frazémák is módosulnak sokszor a nyelvhasználatban. Mindkét szerző Tóth Kálmán Egy királyné című drámáját (1859) jelöli meg a szállóige forrásaként.

A 20. század elején elterjedt az a nézet (Ady- és Krúdy-idézeteinkből tudható), mely szerint Szemere Miklós használta elsőként a mondást. Jókaitól, Mikszáthtól idézett példáink bizonyítják, hogy ez nem így van, mindamellett a sajátban való elerjedéséhez hozzájárulhatott Szemere személyisége, ismertsége.

A dolgozatban idézett szövegek közül a legkorábbi, amelyben szállóigeként szerepel a mondat, Jókai Mórtól származik, 1889-ből, az utolsó az 1956-os eseményekre, illetve azzal összefüggő megnyilatkozásra utal, Vas Istvántól ered, Szántó Piroska (1994) visszaemlékezésében. Ez alatt a csaknem hetven év alatt jelentésbeli és stílusértékbeli változások is végbementek a szállóigén. Választé-

kos, komoly szövegben keletkezett, szállóigeként használva már az itt idézett első előfordulása (Jókaitól) tréfás, humoros stilisztikai árnyalatú. A patetikus (Szemere), majd gúnyos (Ady) használatot követően a finom humor kifejezője lett (Márai), majd (Vas Istvánnál) a keserű irónia jelenik meg általa. Ezek a mozaikszerű példák azonban nyilvánvalóan nem merítik ki a szállóigénkben rejlő jelentésbeli és stiláris lehetőségeket.

Irodalom

Ady Endre 1964. *Összes prózai művei. Újságcikkek, tanulmányok*. IV. Sajtó alá rendezte Vezér Erzsébet. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Benedek Marcell (főszerk.): 1978. *Magyar Irodalmi Lexikon*. Akadémia Kiadó. Budapest.

ÉrtSz. A magyar nyelv értelmező szótára I–VII. kötet. 1966. Szerk. Bárczi Géza – Országh László. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Földessy Gyula 1962. *Ady minden titkai*. Magvető Könyvkiadó. Budapest.

Jókai Mór 1889. *Utazás egy sírdomb körül*. Révai Testvérek Kiadása. Budapest.

Kristó Nagy István 1983. *Bölcsességek könyve I–II. kötet*. Gondolat Kiadó. Budapest.

Krúdy Gyula 1985. *Pesti album*. Publicisztikai írások. 1919–1933. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest.

Krúdy Zsuzsa 2013. *Apám, Szindbád*. Mandorla-ház Könyvkiadó. Budapest.

A magyar irodalom története 1849–1905. Szerkesztette: Király István, Pándi Pál, Sótér István. Gondolat Kiadó. 1968. (Az idézett részt Mezei József, illetve Nagy Miklós írta.)

Márai Sándor 1992. *Szindbád hazamegy*. Akadémiai Kiadó – Helikon Kiadó. Budapest.

Mikszáth Kálmán 1958. *Nagyságos Katánghy Menyhért képviselő úr viszontagságos élete, kalandjai, szerencsétlensége és szerencséje*. Mikszáth Kálmán összes művei. 9. kötet. Regények és nagyobb elbeszélések. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Mikszáth Kálmán 1960. *A sipsirica*. Mikszáth Kálmán összes művei. Regények és nagyobb elbeszélések. 15. kötet. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Mikszáth Kálmán 1959. *A vén gazember*. Mikszáth Kálmán összes művei. 17. kötet. Regények és nagyobb elbeszélések. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Mikszáth Kálmán 1914. *Az én halottaim*. Révai Testvérek. Budapest.

-
- Cs. Szabó László 1983. *Közel s távol*. Összegyűjtött elbeszélések. 1948–1981. Magvető Könyvkiadó. Budapest.
- Szántó Piroska 1994. *Akt*. Európa Kiadó. Budapest.
- Szemerényi Ágnes 2009. *Szólások és közmondások*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Tóth Béla 1901/1994. *Szájru! szájra. A magyarság szálló igéi*. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. Kiadása /Az Akadémiai Kiadó reprint sorozata. Budapest.
- Tóth Béla 1899–1904. *Magyar anekdotakincs*. 1–6 kötet. Singer és Wolfner. Budapest.